

پژوهش‌های فقه اقتصادی / ۶

بررسی فقهی اقتصادی
مالیات بر ارزش افزوده

محمد مهدی آزادی

معاونت پژوهش مرکز فقهی ائمه اطهار (عج)

سرشناسه: آزادی، محمدهادی، ۱۳۶۱-

عنوان و نام پدیدآور: بررسی فقهی اقتصادی مالیت ارزهای مجازی/ محمدهادی آزادی.

مشخصات نشر: قم: مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم السلام، ۱۴۰۳ ش.

مشخصات ظاهری: ۲۹۹ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۸۸-۲۵۹-۱

وضعیت فهرستویسی: فیبا.

یادداشت: کتابنامه: ص. [۲۸۷] - ۲۹۹.

موضوع: رمزارز (فقه) / Cryptocurrencies (Islamic law)

موضوع: ارز مجازی (فقه) / Digital currency (Islamic law)

موضوع: بیتکوین (فقه) / Bitcoin (Islamic law)

موضوع: پول (فقه) / Money (Islamic law)

رده بندی کنگره: ۱۹۸/۶ BP

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳۷۹

شماره کتابشناسی ملی: ۹۷۰۴۱۳۲

www.ketab.ir

انشارات مرکزی قم

بررسی فقهی اقتصادی مالیت ارزهای مجازی

ناشر: مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم السلام

مؤلف: محمدهادی آزادی

نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۳ ش / شمارگان: ۱۰۰ نسخه

طراح جلد: حمیدرضا پورحسین / صفحه آرا: صفر علی اخلاقی

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۸۸-۲۵۹-۱

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است.

مراکز پخش

قم، میدان معلم، مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم السلام، تلفن: ۳۷۸۳۲۳۰۳ و ۳۷۷۴۹۴۹۴

قم شعبه ۱: خیابان ارم، جنب مدرسه کرمانی ها، تلفن: ۳۷۷۴۴۲۷۱ و ۳۷۷۴۴۲۸۱

شعبه مشهد: چهارراه شهدا، خیابان آیت الله بهجت، نبش بهجت ۹/۱، مقابل اداره بهزیستی، تلفن: ۳۲۲۲۰۱۶۰

۲۵۰۳

پیش درآمد

حمد و ثنای بی انتها نسزد، جز آفریدگار زمین و آسمان را که حیات و وجود بی شمار آفریدمها، و شحه‌ای از رشحات بحار ذات مقدس اوست؛ و صلوات زاکیات و تحیات ناماست بر رسول مهر و رحمت و آشکارکننده حق با برهان، محمد مصطفی ﷺ و خاندان اش گرامی اش ﷺ.

بی گمان دانش و معرفت چراغ راه سعادت و راهنمای انسان است به سوی والایی و رفعت و فروختن آن نیازمند کاوش های پژوهشگران سرشار از همت. بدیهی است این مهم ممکن نخواهد بود. جز با شناخت ابزارها و فراگیری انبوه مهارت در کنار شناخت مسائل، دغدغه‌ها و نیازهای دانشی در دستیابی به اندیشه‌ها و افکار جدید.

پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی و حاکمیت دین در عرصه‌های گوناگون اجتماعی، رسالت حوزه‌های علمیه دوچندان شده است؛ چرا که نظام اسلامی برای امتداد اجتماعی دانش دینی در عرصه حکمرانی و زمامداری، نیازمند پژوهش‌های دقیق و جامع و بازآفرینی آموزه‌های اسلام در راستای نیازهای بشری است و «فقه» - به عنوان تجلی عینی دستورهای شریعت - ظرفیت پاسخ‌گویی به نیازهای فردی، اجتماعی و حاکمیتی را داراست. بدین منظور مرکز فقهی ائمه اطهار ﷺ که به اهتمام مرجع فقید شیعه، آیت‌الله العظمی فاضل لنکرانی رحمته‌الله در سال

۱۳۷۶ بنیان نهاده شد، تحت هدایت هوشمندان و مدبرانه خلف صالح آن فقید، آیت الله حاج شیخ محمدجواد فاضل لنکرانی - دامت برکاته - رسالت اصلی خود را فراهم آوردن بستر مناسب جهت امتداد اجتماعی دانش فقه و علوم وابسته به آن و تربیت پژوهشگرانی توانمند در عرضه آثار علمی دقیق و کارآمد می‌داند.

معاونت پژوهش به عنوان بازوی اصلی این مرکز عظیم، با هدف سیاست گذاری، برنامه ریزی و نظارت بر فعالیتهای علمی - پژوهشی در سال ۱۳۸۵ شمسی با تشکیل و ساماندهی گروه‌های پژوهشی، همچون: «فقه کودک»، «فقه اقتصادی» و «فقه قضایی» فعالیت خود را آغاز کرد و هم‌اکنون در هشت گروه علمی فعالیت خود را ادامه می‌دهد.

گروه تخصصی «فقه اقتصادی» از جمله این گروه‌هاست که در سال ۱۳۹۴ آغاز به کار کرده و عهده‌دار تبیین رابطه میان فقه و اقتصاد و واکاوی مسائل و موضوعات اقتصادی در سطح تولید، توزیع و مصرف است و در ریز موضوعاتی مانند بانک‌داری، بازار سرمایه، اقتصاد بین‌الملل، فقر، تورم و... احکام یا الگوهای مربوط را بر مبنای پایه‌های فقهی عرضه می‌کند. این گروه تاکنون توانسته آثار ارزشمندی را در این عرصه، تقدیم فقه‌پژوهان و علاقه‌مندان نماید.

از جمله این آثار، پژوهش حاضر با عنوان «بررسی فقهی اقتصادی مالیت ارزشهای مجازی» تألیف محقق ارجمند حجت‌الاسلام محمدهادی آزادی - دام توفیق - است که عهده‌دار بررسی مسئله مال بودن ارزشهای مجازی و تبیین و تحلیل فقهی اقتصادی موضوع است.

اکنون که به یاری خدای والا، اثر حاضر آماده عرضه به اندیشه‌ورزان و پژوهشگران شده، ضمن دعای خالصانه و خاضعانه برای تعجیل در فرج منجی عالم بشر، حضرت صاحب‌الزمان مهدی موعود علیه السلام، سپاس و ستایش به درگاه ایزد منان و آرزوی علو درجات برای مؤسس معظم مرکز فقهی، مرجع

عالی قدر حضرت آیت الله العظمی حاج شیخ محمد فاضل لنکرانی رحمته الله از حمایت های رئیس گرامی آیت الله حاج شیخ محمد جواد فاضل لنکرانی و تمامی عزیزانی که در به ثمر رسیدن این اثر، معاونت پژوهش را یاری رساندند، به ویژه مدیر محترم مرکز حجت الاسلام والمسلمین محمدرضا فاضل کاشانی و محقق ارجمند تقدیر و تشکر می شود.

امید آنکه تلاش های علمی صورت گرفته زمینه ساز رشد و تعالی جامعه اسلامی بوده و چراغی فراراه جویندگان طریق دانش و معرفت باشد.

معاون پژوهشی مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم السلام

خردادماه ۱۴۰۲ / ذی القعدة ۱۴۴۴

فهرست مطالب

پیش درآمد.....	۵
پیش گفتار.....	۱۹
فصل اول فناوری بیت کوین و اصطلاحات آن / ۲۷	
مقدمه.....	۲۸
مبحث اول: بررسی مفهومی اصطلاحات.....	۲۹
گفتار اول: اصطلاحات اختصاصی بیت کوین و بلاک چین.....	۲۹
بیت کوین.....	۲۹
بلاک چین.....	۳۲
کاربردهای بلاک چین.....	۳۳
مشکلات بلاک چین.....	۳۴
سازوکار فناوری بلاک چین.....	۳۴
دفتر کل توزیع شده.....	۳۶
استخراج.....	۳۷
اصطلاحات رایج استخراج ارزهای دیجیتال.....	۳۸
تراکنش.....	۳۸
تراکنش در بیت کوین.....	۳۹
مهر زمانی.....	۴۰
گواه کار.....	۴۱

۴۲	گره
۴۲	شبکه
۴۲	امضای دیجیتال
۴۳	کلید عمومی و خصوصی
۴۴	مزایای امضای دیجیتال
۴۵	هش
۴۷	سیستم همتا به همتا
۴۷	انشعاب
۴۸	علل انشعاب
۴۸	راه‌حلی برای اختلافات فنی
۴۹	برای بازگشت دادن مبالغ ازدست‌رفته
۴۹	برای افزودن بلوکی و قابلیت‌های جدید
۴۹	انشعاب طبیعی
۵۰	انواع فورک
۵۰	سافت فورک
۵۲	هارد فورک
۵۳	انواع هارد فورک
۵۳	هارد فورک برنامه‌ریزی شده
۵۳	هارد فورک بحث‌برانگیز
۵۳	مثال‌های هارد فورک بحث‌برانگیز
۵۴	سکه‌های مشتق شده
۵۵	کیف پول بیت‌کوین
۵۷	کلیدهای کیف پول
۵۸	کلید عمومی کیف پول
۵۸	انواع مختلف کیف پول ارزشهای دیجیتال
۵۹	کیف پول گرم
۵۹	کیف پول روی دسکتاپ

کیف پول روی موبایل	۵۹
کیف پول آنلاین یا روی وب	۶۰
کیف پول سرد	۶۰
کیف پول کاغذی	۶۱
کیف پول سخت افزاری	۶۱
گفتار دوم: اصطلاحات اقتصادی	۶۲
طرح پانزی	۶۲
ارز مجازی و طرح پانزی	۶۳
تجارت الکترونیک	۶۶
تحریم	۶۶
مبحث دوم: فرایند خلق بیت کوین و اطمینان سازی	۶۷
گفتار اول: تاریخچه و اهداف	۶۷
اهداف معرفی و خلق بیت کوین	۷۰
گفتار دوم: فلسفه و چگونگی طراحی آن بدون واسطه	۷۳
راه حل برای دوبار خرج کردن	۷۳
اثبات کار در بیت کوین	۷۴
اداره شبکه بیت کوین	۷۶
گفتار سوم: اطمینان سازی: ایجاد انگیزه در کاربران	۷۷
بازیابی فضای دیسک	۷۹
اعتبارسنجی ساده پرداخت	۸۰
ترکیب و جداسازی مقادیر	۸۲
حریم خصوصی	۸۲

فصل دوم: تبارشناسی و بررسی مفهومی رمزارزها / ۸۵

مقدمه	۸۶
مبحث اول: سیر تکامل و ریشه های ارز مجازی	۸۹
گفتار اول: تبارشناسی بیت کوین	۸۹
ارزهای مجازی و بازی های رایانه ای	۹۰

۹۱.....	اوصاف ارزهای مجازی اولیه
۹۱.....	تحول و طبقه‌بندی ارزهای مجازی
۹۴.....	گفتار دوم: ریشه نظری پول‌های مجازی (مکتب اتریش و پول مجازی)
۱۰۳.....	مبحث دوم: مفهوم‌شناسی رمزارزها
۱۰۳.....	گفتار اول: مفاهیم ارز پایه
۱۰۳.....	الف) ارز
۱۰۶.....	ب) ارز مجازی
۱۰۸.....	ج) ارز دیجیتال
۱۱۰.....	د) رمز ارز
۱۱۵.....	گفتار دوم: مفاهیم پول پایه
۱۱۵.....	الف) پول
۱۱۸.....	تعاریفی از پول
۱۱۸.....	۱) تعریف پول بر مبنای قانون
۱۱۹.....	۲) تعریف پول بر اساس مصاحبه
۱۱۹.....	روش معاملاتی
۱۲۱.....	روش نقدینگی
۱۲۲.....	روش گورلی و شاو
۱۲۴.....	بررسی و نتیجه‌گیری
۱۲۵.....	۳) تعریف پول بر مبنای وظایف آن
۱۲۵.....	پول به عنوان وسیله مبادله
۱۲۶.....	پول واحد شمارش و یا معیاری برای سنجش ارزش
۱۲۷.....	ذخیره ارزش
۱۲۷.....	ذخیره ارزش و کتز
۱۲۸.....	پول و چک
۱۲۸.....	بررسی و نتیجه‌گیری
۱۲۹.....	اقسام پول
۱۲۹.....	معیار اول: بر اساس ساختار فیزیکی

۱۳۱.....	معيار دوم: بر اساس منتشر كننده
۱۳۱.....	الف) پول دولتی
۱۳۱.....	اول. پول دلالتي (Token Money)
۱۳۲.....	دوم. اسكناس منتشره توسط بانك مركزي
۱۳۲.....	سوم. اوراق بدهی انتشار یافته توسط دولت
۱۳۲.....	چهارم. پول نظامی
۱۳۳.....	ب) پول اعتباری بانكها
۱۳۳.....	معيار سوم: بر اساس نقد - بدهی
۱۳۳.....	پول نقد
۱۳۶.....	پول بدهی
۱۳۷.....	معيار چهارم: بر اساس مقایسه بین ارزش پولی - كالایی
۱۳۷.....	الف) انواع پول بانك معیارهای سوم و چهارم
۱۳۸.....	پول تمام عیار نقد
۱۳۸.....	پول تمام عیار بدهی
۱۳۹.....	پول اعتباری نقد
۱۳۹.....	پول اعتباری بدهی
۱۴۰.....	حقیقت پول
۱۴۳.....	نتیجه گیری
۱۴۵.....	ب) شبه پول
۱۴۵.....	ج) پول فیات
۱۴۷.....	مزایا و معایب
۱۴۸.....	بررسی
۱۴۹.....	د) پول الکترونیک
۱۵۱.....	بررسی و نتیجه گیری
۱۵۵.....	ه) وسیله پرداخت
۱۵۶.....	جمع بندی

فصل سوم: بررسی ماهیت مال/۱۶۳

۱۶۴.....	مقدمه
۱۶۵.....	مبحث اول: مفهوم مال و اقسام آن
۱۶۷.....	گفتار اول: مال در اصطلاح
۱۶۹.....	گفتار دوم: تقسیمات مال
۱۶۹.....	تقسیم مال به قیمی و مثلی
۱۷۳.....	قیمی یا مثلی بودن پول
۱۷۵.....	قیمی بودن پول
۱۷۶.....	جمع بندی بحث پول
۱۷۶.....	بررسی تقسیم اموال بر مثلی و قیمی
۱۷۷.....	تقسیم به مال مصرفی و قابل بقا
۱۷۹.....	منقول و نامنقول
۱۷۹.....	تقسیم مال به دین و عین
۱۷۹.....	تقسیم آن به عین و منفعت
۱۸۰.....	مال مملوک، مباح و محجور
۱۸۰.....	مال قابل قسمت و غیر قابل قسمت
۱۸۰.....	تقسیم مال به اصول و ثمرات
۱۸۱.....	مال عام و مال خاص
۱۸۱.....	مال مادی و معنوی
۱۸۳.....	مبحث دوم: مال از منظر اقتصاددانان
۱۸۳.....	اول: نظریه مطلوبیت
۱۸۵.....	دوم: نظریه هزینه تولید یا کار
۱۸۶.....	سوم: نظریه تلفیقی «هزینه و مطلوبیت»
۱۸۹.....	مبحث سوم: مال از منظر فقه
۱۹۲.....	عناصر مقوم مالیت
۱۹۲.....	عنصر اول: وجود میل و رغبت به آن شی
۱۹۳.....	رغبت به امتلاک

عنصر دوم: منفعت عقلایی	۱۹۴
بررسی وجه جمع اقوال	۱۹۷
بررسی و نتیجه‌گیری	۲۰۳
عنصر سوم: رغبت عامه همه عقلا	۲۰۶
عنصر چهارم: قابلیت ذخیره	۲۰۹
عنصر پنجم: بذل عوض عقلا	۲۱۰
عنصر ششم: منع نکردن شارع	۲۱۱
عنصر هفتم: عین بودن	۲۱۴
نتیجه‌گیری	۲۱۴
اعتباری یا انتزاعی بودن مالیت	۲۱۵
مبحث چهارم: نسبت بین مالیت و ملکیت	۲۱۹
نتیجه‌گیری	۲۲۲
فصل چهارم: بررسی فقهی مالیت رهنگاری شده (از جنبه مالیت) / ۲۲۵	
مقدمه	۲۲۵
مبحث اول: موافقان مشروعیت بیع رمازرها	۲۲۹
گفتار اول: نظر آیت‌الله سبحانی	۲۲۹
پول بودن بیت‌کوین از نگاه آیت‌الله سبحانی	۲۲۹
مال بودن بیت‌کوین از نگاه آیت‌الله سبحانی	۲۳۲
حکم بیت‌کوین از نگاه آیت‌الله سبحانی	۲۳۴
گفتار دوم: نظر استاد مروی	۲۳۶
پاسخ استاد مروی بر دلیل اول مخالفان	۲۳۷
پاسخ ایشان به دلایل دیگر	۲۳۹
گفتار سوم: نظر استاد یوسفی	۲۴۱
تعریف مال از منظر استاد یوسفی	۲۴۱
مالیت بیت‌کوین از منظر استاد یوسفی	۲۴۲
پول بودن بیت‌کوین از نگاه استاد یوسفی	۲۴۳

۲۴۳	گفتار چهارم: نظر آزاد پرور و همکاران
۲۴۴	دلالت وجدان بر مال بودن
۲۴۴	پول بودن بیت کوین در این نظریه
۲۴۶	جمع بندی نظرهای موافقان
۲۴۹	مبحث دوم: نظرهای مخالفان مشروعیت ارزهای مجازی
۲۵۰	گفتار اول: نظر آیت الله فاضل لنکرانی
۲۵۱	گفتار دوم: نظر استاد شوپایی
۲۵۳	گفتار سوم: نظر استاد موسویان
۲۵۴	گفتار چهارم: نظر استاد سعدی و میرزا خانی
۲۵۵	جمع بندی نظرهای مخالفین
۲۵۷	مبحث سوم: بررسی مال بودن ارزهای رمزگذاری شده
۲۵۹	بررسی پول بودن ارزهای مجازی
۲۶۲	منافع غیر پولی ارزهای مجازی
۲۶۶	بررسی ورد برخی نظرهای مخالف مالیت
۲۶۷	شباهت مال بودن
۲۶۷	شبهه اول
۲۶۸	پاسخ نقضی شبهه اول
۲۶۹	پاسخ حلی
۲۷۱	شبهه دوم و پاسخ
۲۷۲	شبهه سوم و پاسخ
۲۷۳	شبهه چهارم و پاسخ
۲۷۵	شبهه پنجم و پاسخ
۲۷۶	شبهه ششم و پاسخ
۲۷۷	شبهه هفتم و پاسخ
۲۷۷	شبهه هشتم و پاسخ
۲۷۷	شبهه نهم و پاسخ
۲۷۸	شبهه دهم و پاسخ

۲۸۰.....	شبهه یازدهم و پاسخ.....
۲۸۰.....	شبهه دوازدهم و پاسخ.....
۲۸۲.....	شبهه سیزدهم و پاسخ.....
۲۸۵.....	نتیجه گیری.....
۲۸۷.....	منابع.....
۲۸۷.....	الف) کتاب های فارسی و عربی.....
۲۹۳.....	ب) کتاب های انگلیسی.....
۲۹۳.....	ج) مقالات.....
۲۹۶.....	د) مقالات انگلیسی.....
۲۹۸.....	ه) پایگاه های اینترنتی.....

پیش گفتار

انسان متمدن در گذر زمان همواره سطح علوم و فنون خویش را ارتقا بخشیده و با به کارگیری نیروی اندیشیدن و نوآوری و تقسیم کارها که روی دیگر سکهٔ مدنیت است، توانسته تحولاتی در شیوهٔ زندگی خود پدید آورد. گاهی سرعت این تحولات به گونه‌ای بود که بعضی از ناظران را دچار سردرگمی یا مغالطه کرده است. از جمله این تحولات تحول در تجارت و شیوه‌های آن است؛ مثلاً در حوزهٔ تجارت با اینکه هم‌زمانی در جوامع بشری با به وجود آمدن آن جوامع امری بدیهی است، امروزه پیشرفت فناوری و در رأس آن فضای مجازی موجب در هم تنیده شدن جوامع و گسترش تجارت و شیوه‌های آن در جهان شده است که این امر موجب شده افزون بر گسترش حجمی و جغرافیایی معاملات، شیوه‌های آن نیز گسترده‌گی فراوان یابد. امروزه تجارت‌ها از مرز کشورها و جوامع عبور کرده و به سطح جهانی رسیده است. همین مسئله با گسترش روش‌های جدید تجارت و دخالت شیوه‌ها و روش‌های گوناگون و خلاقیت‌های نوین موجب پیچیدگی هرچه بیشتر آن شده است. از سویی تحولات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری تجارت و پیچیدگی‌های آن به گونه‌ای است که حتی بسیاری از عقلا و فقهای جامعه را که از دقیق‌ترین و حکیم‌ترین افراد جامعه شیعه‌اند و نگاهی موشکافانه به موضوعات دارند نیز در

درک درستی یا نادرستی و درک باطن این شیوه‌ها دچار تردید کرده است. از سوی دیگر نیاز به تجارت، مانند مسئله نیاز به خوراک و پوشاک، امری عمومی است که همه نیازمند آن و ناگزیر از آن هستند. حوزه، تخصصی دقیق و پیچیده‌ای که همه باید به‌نوعی در آن ورود کنند. زندگی امروز بشر به‌نوعی نیازمند همراه شدن با این تحولات و ورود به بعضی از این پیچیدگی‌هاست و این تحولات، انسان امروزی را از ورود به این پیچیدگی‌ها ناگزیر کرده است.

در این میان وظیفه فقه شناخت احکام و تکالیف مکلفان است و به دنبال تحول در موضوعات، ملاکات تعلق احکام به آنها و در بعضی موارد احکام متحول می‌شود. تغییر در موضوعات در برخی موارد یک تحول ماهوی است و در بعضی موارد، تحول کارکردی که بر حسب شرایط زمان و مکان و تغییرات در عرف به وجود می‌آید. بنابراین سختی و پیچیدگی کار فقیه در حل مسائل جدید روشن می‌شود. فقیه باید با مکتب صحیح این تحولات و انطباق فقه با دوران جدید و موضوعات جدید آن و همچنین کردن فقه با تحولات و نیازهای متغیر بشری، وظیفه خطیر خود را انجام دهد.

البته در هر عصری مسائل جدیدی مطرح می‌شود که هیچ‌گونه سابقه‌ای از آنها وجود ندارد یا ممکن است موضوعات دوران گذشته بر اثر تحولات، به موضوعات جدیدی تبدیل شوند؛ به‌طوری‌که شناخت دقیق آنها نیازمند دقت و اشراف بر آن موضوعات است؛ همچنین نقش زمان و مکان در اجتهاد و تغییر احکام موضوعی است که همواره مدنظر فقها و آشنایان به فقه بوده؛ ولی امروزه تحولات عمیق مدرن، گسترش موضوعات جدید و سرعت تحولات کار را دشوارتر کرده است. لازمه انجام وظیفه فقیه در این دوران خطیر که مظاهر فساد به عرصه‌های گوناگون راه یافته است، پرداختن آگاهانه و مجتهدانه به مسائل مربوط به موضوعات برخوردار از ماهیت تخصصی و ریز موضوعات تخصصی است. در این راستا افزون بر داشتن روش اجتهادی

گذشتگان و دقت نظر آنان، اشراف داشتن به آن موضوع و شناخت دقیق آن هم لازم است؛ چون فقیه تا شناختی کافی به موضوعات نداشته باشد، در مرحله تطبیق احکام، دچار مشکل خواهد شد؛ پس فقیه برای حل مسائل موضوعاتِ نوظهور از جمله موضوعاتی که در بستر زمان دچار تغییر و تحول شده‌اند، ناگزیر باید روابط و شرایط حاکم بر جامعه خویش را بداند و دقیقاً حدود تأثیر آنها را بر موضوعات در نظر داشته باشد و لازمه این شناخت و فهم پیچیدگی‌های موضوع، پیمودن مسیر طولانی است که نیازمند زمان و گذراندن مقدماتی است؛ از این رو لازمه حل این مسائل، افزون بر مراجعه به فقه سنتی و اقوال فقهای بزرگ معاصر و دقت در کاربرد قواعد و اصول در حل مسائل مستحدثه، شناخت دقیق و علمی از موضوع است. مثلاً در حوزه فقه اقتصادی، لازمه یک تحقیق کامل، شناخت از بازارها و روش‌های نرم‌افزاری و سخت‌افزاری آنها و شیوه کار آنهاست؛ اگرچه یک تحقیق فقهی به دنبال ابعاد فقهی یک موضوع است و از این رو ممکن است چنین به نظر بیاید که نیازی به شناخت تخصصی از آن موضوع وجود ندارد و این خلأ را می‌توان با مشاوره با کارشناسان پر کرد. با این حال به نظر می‌رسد بدون در نظر گرفتن ملاحظات کارکردی و آثار و جایگاه آن پدیده جدید در نظام‌های اجتماعی جدید، فهم دقیقی از کارکرد آن موضوع حاصل نخواهد شد.

در همین راستا باید بدانیم در گذشته، بسیاری از مفاهیم دارای بساطت و روشنی بوده که بدون تفسیر خاصی، معنای عرفی آن کاملاً روشن بوده است؛ اما با پیشرفت جوامع و فناوری و پدید آمدن ابزارهای جدید، بسیاری از مفاهیم دستخوش پیچیدگی و گاه دگرگونی شده است که مدنیت و تقسیم شدن کارها و عرصه‌ها نیز درک معنای عرفی بسیاری از مفاهیم را دشوار کرده است؛ بنابراین برای شناخت دقیق برخی مفاهیم نیازمند شناخت عرصه و عرف دقیق آن عرصه هستیم. از جمله این مفاهیم که در گذشته دارای بساطت و قابل

شناخت برای عام بوده، مفهوم «مال» است؛ بنابراین فقها معنای مال را این گونه ذکر کرده‌اند که مال آن چیزی است که مردم از آن نفع می‌برند و برای مردم منفعت دارد؛ همچنین گفته شده مال آن چیزی است که مردم به آن رغبت دارند و در گذشته این دو معمولاً همراه هم بوده‌اند؛ یعنی مردم به چیزی رغبت می‌یافتند که برای آنها نفعی داشته باشد و چیزی که نفعی نداشت، در چرخه خرید و فروش قرار نمی‌گرفت و اگر در مورد خاصی خرید و فروش انجام می‌شده باطل بودن یا سفهی و غرری بودن آن روشن بود و حتی اگر رغبتی بدون منفعت شکل می‌گرفت، عقلاً این رغبت را نمی‌پسندیدند و آن را دارای منفعت نمی‌دانستند؛ بنابراین سفهی بودن این رغبت و عاقل نبودن شخص رغبت‌کننده به روشنی معلوم می‌شد؛ ولی امروزه به سبب پیچیدگی بازارها و رغبت‌ها، سفهی بودن رغبت به این روشنی نیست؛ بنابراین ممکن است در مواردی افراد خیلی ریسک‌پذیر به معنای رغبت داشته باشند که از منظر عقلاً، رغبتی عقلایی و دارای منفعت به نظر نیاید. در این میان مفاهیمی همچون مال در عرف دقیق و بر اساس نظر کسی که شناختی از بازارهای مالی امروزی دارد، باید بازتعریف شود.

از همان ابتدای به وجود آمدن تجارت میان بشر، نیاز به واسطه مبادله احساس می‌شد؛ بنابراین برای تسهیل در امر تجارت، پدیده‌ای به نام پول به وجود آمد. پول یکی از نیازهای بشری بوده و هست؛ اما نه نیازی از جنس نیازهای پوشیدنی و خوردنی؛ بلکه نیازی برای زندگی اجتماعی و وجود آن برای بشر منافی بسیار دارد و او را مشکلات متعدد مبادلات پایاپای می‌رهاند و دست و پای بشر را در راستای تجارت می‌گشاید. پول با وجود ساده بودن همیشه در حال ارتقا بوده است؛ ولی شناخت ماهیت آن از همان ابتدا دقت نظر خاص می‌طلبید و امروزه با وجود پیشرفت و تحولات پول و پیچیدگی‌های آن،

همچنین پیچیدگی‌های جوامع، شناخت پول دقت نظر بیشتری را می‌طلبد. «از سویی با گسترش ارتباط جوامع و در پی آن جهانی شدن تجارت، نیاز به پول جهانی بیشتر احساس می‌شود و امروزه تحقق تجارت جهانی به همکاری نهادهای واسطه متعددی نیاز دارد که تعداد بالای این واسطه‌ها باعث افزایش مشکلات و دشوار شدن معاملات، همچنین بالا رفتن هزینه، معاملات شده است. کانال‌های مبادله پول در جهان نیز در تسلط قدرت‌هایی است که با این تسلط، کشورهای مستقل را به تحمل تحریم‌های ظالمانه وادار می‌کنند. در این راستا فعالان اقتصادی به دنبال یافتن راهکارهایی برای تسهیل بیشتر تجارت جهانی هستند. یکی از مواردی که ادعا می‌شود در این راستا راهکار ارائه کرده، فناوری‌های جدیدی است که در بستر اینترنت و با کمک دانش رمزنگاری پدید آمده است. در بستر این فناوری که «بلاک‌چین» نام دارد، ارزش‌های مجازی نوظهوری به وجود آمده‌اند که مشهورترین و اولین آنها «بیت‌کوین» است که با تبلیغات فراوان مجازی و با استفاده از روحیه ریسک‌طلبی برخی از مردم در حال گسترش فراوان است. ادعا می‌شود ارزش مجازی یا رمزنگاری‌شده یک سیستم خصوصی برای تسهیل انجام مبادلات میان افراد است، بدون آنکه نیازی به حضور نهاد مرکزی و واسطه باشد. پول‌های رمزنگاری‌شده که با فناوری بلاک‌چین (سیستم بلوک‌های زنجیره‌ای) مرتبط است، هیچ سرویس‌دهنده مرکزی یا مؤسسه مالی برای کنترل نقل و انتقال ندارد؛ زیرا در این سیستم، همه چیز بر ارتباطات نظیر به نظیر بنا شده است. پول مجازی یک ماهیت غیرمتمرکز دارد که بر اساس آن، تمامی فرایند انتشار، پردازش و اعتبارسنجی معاملات توسط شبکه کاربران و بدون هیچ واسطه‌ای صورت می‌پذیرد. با وجود تعدد و افزایش روزافزون ارزش‌های مجازی در دنیا، هنوز بیت‌کوین اولین و پرکاربردترین و پرقدرت‌ترین ارز مجازی است که به‌تنهایی بیش از نیمی از بازار ارزش‌های مجازی را در اختیار دارد و

مورد استقبال اکثر مردم جهان به‌ویژه ایران است. بیت کوین یک سیستم اینترنتی عمومی است که یک شبکه پرداخت وجوه و تولید پول به صورت کاملاً الکترونیکی معرفی کرده است. بیت کوین قدرت خود را از کاربران می‌گیرد و ادعا می‌شود از منظر آنها بیت کوین یک پول اینترنتی قلمداد می‌شود. با اینکه مدت زیادی از طرح ایده و عملیاتی شدن بیت کوین نمی‌گذرد، بازاری بزرگ برای خود در جهان و حتی ایران ایجاد کرده است. لازم است این پدیده جدید بررسی فقهی جدی و دقیق شود تا پیش از اینکه اکثر مؤمنان وارد فضای این پدیده شوند، با مسائل فقهی آن آشنایی داشته باشند.

این تحقیق در ابتدا فناوری ارزهای مجازی را بررسی می‌کند تا به خواننده، شناخت دقیقی از آن بدهد و در ادامه، مفهوم پول را بررسی کرده و ملاک‌های اصلی پول بودن یک شیء را بیان می‌کند. این مطلب به مخاطب کمک می‌کند پول و مقوم پول بودن آن را بشناسد تا مخاطب بر اثر تبلیغات گسترده یا هر چیز دیگری، غیر پول را با پول اشتباه نکند و همچنین مفهوم مال را با موشکافی دقیق بررسی کرده و با بررسی اقوال فقهای گذشته در این زمینه، همچنین بررسی نقش دو عنصر رغبت مردم و داشتن منفعت در مالیت هر چیزی، این دو عنصر در جامعه گذشته و بازارهای گذشته و امروز را بررسی می‌کند و تأثیر آنها را در مالیت یک چیز مشخص می‌کند و همچنین با بررسی نقش خطرپذیری و سیگنال‌گیری در رغبت مردم به یک چیز، جایگاه و محل افتراق این دو عنصر را در بازارهای امروز مشخص می‌نماید و وجود رغبت بدون منفعت را در سفته و غرری بودن یک بیع مشخص می‌کند.

وقتی محقق با ارزهای مجازی روبه‌رو می‌شود، تبلیغات گسترده در اینترنت و حتی فضای جامعه درباره پول و مال بودن و همچنین سودآوری فراوان خرید و سفته‌بازی با ارزهای رمزنگاری‌شده موجب شد محقق نیز نخست با تصور

اینکه این پدیده مال و پول است در پی نوع مالیت و توجیه پول بودن آن برود؛ ولی با آشکار شدن کارایی پولی نداشتن این پدیده و هزینه‌های سنگین تحمیلی این پدیده به جوامع، همچنین دقت در نظرهای بعضی از پژوهشگران عرصه اقتصاد اسلامی و فقها موجب شد روند اولیه تحقیق به سمتی برود که نتیجه تحقیق منتج به عدم پولیت و مالیت این پدیده‌ها شود.

با اینکه تحقیق پژوهش علمی به خودی خود زمانبر است؛ تحقیق در موضوعاتی که پیچیدگی آن بر همگان روشن است و زمانبر و فرساینده و خسته کننده است؛ ولی وقتی با پژوهش، مجهولات بر انسان معلوم می‌شود و غبار جهل و تاریکی ناشی از نگاه‌های سطحی از روی مسائل برداشته می‌شود و انسان به نور علم می‌رسد، خستگی از بین می‌رود و فرسودگی به طراوت تبدیل می‌شود و انسان حس می‌کند دوباره تولد یافته است؛ به‌ویژه که این تلاش علمی در راستای شناخت و تطبیق احکام خداوند متعال بر موضوعات باشد و در راستای رفع حیرت مکلفان به احکام الهی انجام شود.

محدودیت منابع علمی و همچنین شناخت منابع معتبر از غیر معتبر و وجود منافع عده‌ای در گسترش این ارزش‌ها که از قضا دستی در کاره و فناوری مجازی و سایر دارند، از مشکلات اصلی این تحقیق است و با وجود کتابخانه‌ای بودن این تحقیق، منابع کتابخانه‌ای خاصی ندارد و این کار را مشکل‌تر می‌کند؛ ولی با توجه به اینکه موضوع کاملاً اینترنتی و در بستر اینترنت است در برخی موارد اینترنت منبع قرار گرفته است.

با وجود این تلاش شد در انجام این تحقیق از نگاه فقهی از معتبرترین منابع استفاده شود و در بهره‌گیری از منابع اینترنتی برای شناخت موضوع، حساسیت کامل به کار برده شده است و این پژوهش نتیجه بیش از سه سال تحقیق و مطالعه نظرهای کسانی است که در این حوزه تحقیق می‌کنند.